

Міністерство освіти і науки України

Український державний університет

імені Михайла Драгоманова

Історичний факультет

Кафедра історії міжнародних відносин та гуманітарних дисциплін

На правах рукопису

Штефюк Дар'я Сергіївна

**ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ НА
БЛИЗЬКОМУ СХОДІ (1991-2013 р.)**

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього рівня
«бакалавр»

за спеціальністю 291 – Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії

Науковий керівник:

професор кафедри історії міжнародних
відносин та гуманітарних дисциплін Цибух
Валерій Іванович

Київ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ОСНОВНІ ВЕКТОРИ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ В РЕГУЛЮВАННІ КОНФЛІКТІВ НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ	6
1.1. Ірак у близькосхідній політиці та дипломатії Великої Британії	7
1.2. Участь Великої Британії у війні в Перській затоці та позиція НАТО (1990-1991 рр.). Окупація Кувейту	9
1.3. Особливості британської позиції щодо арабо-ізраїльського конфлікту	13
Висновки до 1 розділу	15
РОЗДІЛ 2. БЛИЗЬКОСХІДНА ПОЛІТИКА УРЯДІВ Т. БЛЕРА ТА Д. КЕМЕРОНА	16
2.1. Діяльність уряду Т. Блера у врегулюванні Іракської кризи	21
2.2. Зовнішньополітична діяльність уряду Д. Кемерона у Сирії	23
2.3. Єгипетський вектор зовнішньої політики консервативного уряду	26
Висновки до 2 розділу	28
РОЗДІЛ 3. ПОЛІТИКА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ЩОДО ПОДОЛАННЯ ЗАГРОЗ ТА ВИКЛИКІВ	29
3.1. Проблеми на шляху до врегулювання іранської ядерної загрози	31
3.2. Арабські монархії Близького Сходу: енергоносії для Великої Британії	33
3.3. Міграційна криза у Великобританії та проблеми її врегулювання	35
Висновки до 3 розділу	36
ВИСНОВКИ	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	41

ВСТУП

Актуальність теми. Велика Британія – впливовий гігант Європи. Країна з давньою, цікавою історією та потужною силою минулих століть, як колоніальна імперія, потужний економічний, політичний сектор впливу у світі.

Від початку колоніальних воєн, від формування Британської імперії до наших днів, вся британська потужна історія пов'язана з проведенням унікальної багатовекторної зовнішньої політики. Політика англійського престолу з давніх літ проводилася у межах пріоритетів та інтересів держави наперекір тому, хто був при владі консерватори, ліберали, лейбористи, або ж уряд був коаліційним. Однак, цікавість в тому, що зміни у міжнародній світовій структурі кінця 20 – початку 21-го сторіччя цілісно вплинули на відносини, співпрацю країн, на їх позиції у політичній світовій спільноті. Зміни прийшли і в якісні межі зовнішньої політики Великої Британії, проте зміни не дійшли до головного критерію: найбільш головним, які раніше, залишалась цікавість англійського престолу, а отже, інтерес тих, хто головував у владі цієї потужної країни.

Велика Британія була і залишається провідною наддержавою зі значним економічним, військовим, культурним та інтелектуальним потенціалом. Сполучене Королівство керує потужним дипломатичним корпусом та постійним представництвом в РБ ООН, а також ядерною зброєю, найліпшими збройними силами на арені політичного плацдарму Європи з можливістю глобальної проекції сили.

Метою дослідницької роботи є висвітлення особливостей, напрямів розвитку країн Близького Сходу в контексті зовнішньої політики Сполученого Королівства як арени геополітичного та геостратегічного впливу, а також розкриття головних тенденцій становлення та розвитку відносин Великої Британії та країн Близького Сходу, напрямів та специфіки розвитку подій з метою здійснення аналізу та оцінки для міжнародних відносин та перспектив для зовнішньої політики Великої Британії.

У відповідності з метою дослідження було сформульовано наступні **завдання:**

- з'ясувати стан наукової розробки проблеми, систематизувати та охарактеризувати джерельну базу дослідження;

- дати оцінку історичній ролі Великої Британії у контексті зовнішньої політики на Близькому Сході (1991-2013 р.);
- проаналізувати особливості політики Великої Британії щодо близькосхідного регіону;
- розкрити вплив уряду Лондона на зовнішню політику Близького Сходу;
- проаналізувати політичні позиції Великої Британії та здійснити дослідження розвитку зовнішньої політики щодо Близького Сходу;

Об'єктом дослідження є система ознак та характеристик розвитку відносин Великої Британії з країнами Близького Сходу як суспільно-політичного явища на міжнародному рівні.

Предметом дослідження є передумови й чинники, особливості формування і розвитку нормативно-інституційних та практичних механізмів, головні напрями вагової та міжнародної участі Великої Британії на Близькому Сході (1991-2013 р.).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Участь провідних експертів у питаннях відносин Великої Британії та країн Близького Сходу привернула нашу увагу до таких науковців політичної спільноти: Ейкельман Д., Капітанова Н.К., Яковенко Н.Л., Кузнецов Н.В. та інші. На основі наукових статей політичних експертів, названих мною, я отримала достатньо корисної та інформативної інформації, щоб сформулювати певні висновки та судження про відносини між Великобританією та країнами Близького Сходу.

Наукова новизна. Взнявши за основу політичні та економічні відносини на Близькому Сході, у даній науковій роботі багатоаспектно досліджено тенденції та особливості, а також напрями розвитку та різні етапи становлення відносин між Великобританією та країнами Близького Сходу. Саме ці відносини проаналізовано на тлі розвитку подій у міжнародній спільноті. Спираючись на

електронні й літературно-наукові джерела, висвітлено особливості політичних, економічних, військових відносин між Великою Британією та країнами Близького Сходу.

Практичне застосування наукової роботи істотно висвітлюється у тому напрямку, що основи теоретико-аналітичних висновків й матеріалу можуть слугувати для здійснення написання праць, проведення дискусій та обговорень з теми міжнародних відносин.

Публікації: Актуальність теми дослідження близькосхідного питання висвітлено у працях Р. Девідсона, М. Р. Джалілі, Т. Келнера, С. Коппеса, О. Коппель, Г. Кісінджер, П. Кокберн. Дослідження наукових праць політичних експертів було зроблено через системний підхід у межах політичного аналізу. Близькосхідне питання досліджено у вимірі розвитку взаємин держав Близького Сходу з іншими державами, розвитку регіональних зв'язків з сусідніми країнами, проблематика ви виклики у регіоні Близького Сходу.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, а також списку використаних джерел (40 найменувань). Основний зміст роботи викладено на 30 сторінках. Повний обсяг роботи становить 45 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ОСНОВНІ ВЕКТОРИ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ В РЕГУЛЮВАННІ КОНФЛІКТІВ НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ

Перш за все варто зазначити, що у тлі історичної ретроспективи на зовнішню політику Великої Британії першочергово здійснювали свій вплив три фундаментальних чинників: по-перше, це порівняно відокремлене за своїм географічним положенням, як певний результат того, що держава була осторонь від геополітичних головних подій (до XX століття — Європи, протягом й після XX ст. — Америки та Азії), тим не менш, Велика Британія мала у своєму арсеналі повноважень – перевагу на морі; по-друге, велика площа колоній, які в 9 разів більше перевищували територію метрополії, і тому, були прекрасним джерелом для ринку збуту й сировинним додатком для англійського престолу; і, зрештою, по-третє, англійському престолу було традиційно мати консервативний і традиціоналістський напрями політики, що, в свою чергу, висвітлювався у всіх векторах суспільного й політичного життя, а це відбувалося від початку виникнення двопартійної політичної системи і до збереження інституту монарха, який мав певний вплив у головуванні, наприклад: оголошення війни та миру, відкриття сесії парламенту тощо.

Таким чином, зосереджуючись на вищезазначених факторах зовнішньої політики Великої Британії, можна простежити її еволюцію протягом XIX – першої половини XX ст. Одна з найвідоміших політичних фігур британського уряду, «залізна леді» Маргарет Тетчер, політично зосередилася на взаєминах зі Сполученими Штатами і відповідно встановила партнерські відносини з Рональдом Рейганом. Зовнішньополітичний вектор політики Сполученого Королівства мав жорсткий, «залізний» характер, що висвітлювалось у небажанні йти на компроміси, домовленості і це засвідчила подія, коли було здійснено висадку контингенту англійських військ у 1982 р. на території Фолклендських островів.

Маргарет Тетчер зуміла показати силу своєї держави, закріпившись у Європейському Економічному Союзі, з часом відстоюючи інтереси Сполученого Королівства у цій організації – це було провідною метою у контексті інтеграційного об'єднання держави. Послідовник «залізної леді» – Джон Мейджор спрямував вектор політики у поглиблення об'єднуючих процесів і це стало свідченням важливої події – відкриття тунелю під протокою Ла-Манш в 1994 році, який слугував сполученням британського міста Дувр та французького Кале. Згодом, на заміну владарювання консерваторів прийшли уряд лейбористів, що слугувало початком нових змін у владі Сполученого Королівства. У зовнішній політиці Великої Британії добре запам'ятався лідер Лейбористської партії – Тоні Блер, який у курсі зовнішньої політики керувався підтримкою операцій Сполучених Штатів в Іраку та Афганістані, що в свою чергу заклав початок бурхливої хвилі протестів у внутрішньому житті країни, а також у Європейському Союзі. Ці події масових протестів послугували здійсненням розколу ЄС на «старі (Франція, Німеччина) та «нові» (Велика Британія, країни Центрально-Східної Європи, що у своїй політиці тримають орієнтир на Сполучені Штати Америки) країни. Навіть після приходу послідовника Т. Блера – Гордона Брауна, Велика Британія продовжила здійснювати участь в операції в Іраку, підтримуючи США [7].

1.1. Ірак у близькосхідній політиці та дипломатії Великої Британії

Традиційно, Республіка Ірак як країна Близького Сходу, відігравала важливу роль у зовнішньополітичному векторі Сполученого Королівства. Іракська Республіка, починаючи вже з 17 століття стає плацдармом для цікавості англійських колонізаторів, які поширювали і зміцнювали свій вплив у регіоні Перської затоки. У 18 столітті в Іраці розпочинає діяти постійне представництво британської Ост-Індської компанії, і це все мало на меті розгортання політичного характеру подій.

Відповіши на запитання про зацікавлення англійцями Іракської Республіки – можна твердо сказати, що у сфері інтересів була нафта і газ, на які Ірак був дуже багатий.

Запаси іракської нафти дивували своїм багатим джерелом збагачення. На початку 1990-х років ці запаси становили 9.3 млрд. тон, а газу – 1 трлн. 322 млрд. м3.

Варто додати до вищесказаного і те, що Ірак мав не тільки багаті джерела, але й відігравав важливу роль на міжнародній арені як країна Близькосхідного регіону, а тому це було зіткнення інтересів двох світових країн-лідерів фінансового та економічного сектору – США (у 2006 році з 13 млрд. іракського експорту 60% нафти йшло на Сполучені Штати) і звісно Росії, яка мала підписаний меморандум у 2004 році про співробітництво з Іраком у нафтовій промисловості [8,с.109]. Тому, зі сказаного слідує висновок, що нафтова промисловість була важливим центром сфери впливу на подальший розвиток зовнішньої політики Великої Британії на Близькосхідному регіоні того часу [8, с.110].

Велика Британія у своїй геостратегічній та зовнішній політиці спирається на партнерські взаємини зі Сполученими Штатами Америки. Одна із визначних політико-військових подій є вигнання арабських військ під командуванням С. Хусейна з Кувейту – це операції «Щит у пустелі» та «Буря в пустелі» – військова кампанія на чолі з командуванням США, до складу якої входили і війська Сполученого Королівства. Військові операції координувалися ООН і були підтримані двадцятьма вісьмома західноєвропейськими країнами та арабськими державами. У результаті військова операція зі сторони Республіки Ірак провалилася.

У 1992 році, коли в Югославії спалахнули конфлікти між хорватами, сербами та боснійськими мусульманами, Британія розгорнула свій військовий арсенал у Югославії як миротворча сила ООН. Британські війська відіграли важливу роль

у стримуванні конфлікту між сербами та албанцями в Косово, колишньому автономному регіоні Югославії.

Коли Сполучені Штати зазнали терористичного нападу 11 вересня 2001 року, президент Джордж Буш розпочав війну з тероризмом, і Сполучене Королівство також підтримало цю акцію.

Колишній прем'єр-міністр Великобританії Тоні Блер здійснив кілька дипломатичних візитів до країн Близького Сходу з метою створення антитерористичного альянсу.

Тоні Блер отримав багато критики з боку британців, які також висловлювали занепокоєння щодо військових операцій і тому критикували прем'єр-міністра за ігнорування внутрішніх проблем та міжнародної ситуації.

Тогочасна політика Великобританії у Європі мала швидкий розвиток економіки ЄС та її перехід на вищий рівень у світовій економіці, а також трансформація ЄС на великий центр з економічним потенціалом у світовій спільноті.

Вступ Тоні Блера у військову експансію США в Республіці Ірак у 2003 році викликав реакцію невдоволення і занепокоєння навіть у представників його власної партії. Зрештою, незважаючи на масштабні військові операції, Сполученим Штатам не вдалося досягти внутрішнього миру в Іраку. Війська під проводом США і Великої Британії зазнали величезних втрат у збройних конфліктах з терористами [3].

1.2. Участь Великої Британії у війні в Перській затоці та позиція НАТО (1990-1991 рр.). Окупація Кувейту

Конфлікт в Іраку є одним з найгостріших та тривожних міжнародних проблем, який привернув значну увагу світової спільноти. Забезпечити основу для наукових досліджень та демонстрацій, спрямованих на повернення Іраку в систему міжнародних відносин змогли такі події як: збройний конфлікт між

Іраком та Іраном, друга війна в Перській затоці на початку 21-го століття, а також кувейтська криза 1990-1991 років.

Тим не менш, Великобританія традиційно та столітньо має власні концепції ведення дипломатії в Перській затоці [19, с. 104].

Взаємини Іраку та Кувейту мали напружений характер, особливо на початку 1990-х рр., що послугувало здійснення збройного конфлікту Іракської Республіки проти Кувейту 2 серпня 1990 року. Причиною конфлікту стало спірне питання стосовно родовища Румайли, які знаходяться на кордоні Кувейту та Іраку.

Іракський президент С. Хусейн зумів збагатитись у результаті експансії Кувейту, при цьому плануючи досягти лідерство в арабській спільноті через нафтовий чинник, привласнивши собі ще 10% запасів нафти, що були під порядкуванням Кувейту. Сполучені Штати та країни Західного світу залежали від постачання нафти у регіоні, що тепер перейшли під власність Іраку – Кувейт, а також небезпека з його боку Саудівській Аравії – послугувало вагомим занепокоєнням для США і Заходу [16, с. 185].

Позиція НАТО стосовно війни в Перській затоці мала політичний та консультативний характерний напрям, але разом з цим, Альянс не надавав офіційного військового втручання у розв'язання сутичок даного регіону [15]. НАТО як міжнародна організація вирішила дотримуватись стримуючого характеру і бути на боці нейтралітету. З рештою, представники Північноатлантичного Альянсу – міністри закордонних справ та міністри оборони країн НАТО мали на меті провести зустріч, що як наслідок відбулося на сесії Ради 10 серпня 1990 року, висловивши політичну стурбованість та підтримку у питаннях Перської затоки [10, с. 19].

У ході подій, на засіданні Альянс прийняв рішення направити в зону конфлікту ВПС та ВМС Великобританії. Франція стала на підтримку Сполученого Королівства, коли остання озвучувала свою позицію на чолі з

міністром закордонних справ Дугласом Гердом [20, с. 223]. Що стосується інших членів НАТО, то слід додати те, що вони вирішили обмежитися швидкими рішеннями та висновками, висловивши свою стурбованість і слова підтримки, при цьому пообіцяли надіслати війська для моніторингу Східного Середземного моря, щоб замінити кораблі американського флоту в Перській затоці. Перш за все, європейські країни прагнули врегулювати конфлікт старим традиційним методом, тобто дипломатією і в найгіршому варіанті – вдатися до військової сили [2, с. 477].

Швидко та дієво зреагував британський уряд стосовно окупації Кувейту. «Залізна леді» британського уряду Маргарет Тетчер та президент США Джордж Буш після зустрічі в Аспені (США) досягли домовленості про спільні дії проти Іраку. Метою зустрічі було формування великомасштабних збройних сил для протистояння режиму С. Хусейна і відновлення стабільності на Близькому Сході. Угода між Сполученими Штатами та Великою Британією базується на резолюціях Ради Безпеки ООН [17].

Головні цілі, які було покладено виконати включали у себе перекидання важкого озброєння і військової техніки, надання матеріально-технічної підтримки всім військовим частинам і силам, і додатково організацію планових поставок збройного складу і сил, дислокованих у Перській затоці. У регіоні збройні сили лише продовжували збільшуватися протягом останніх п'яти місяців. Сполучені Штати забезпечили сімдесят відсотків підтримки, а європейські країни – десять відсотків загальної військової сили регіону, переважну більшість з яких становили британські війська. НАТО підтримали дії США та їхніх європейських союзників [23, с. 16].

На початку 1990-х років прем'єр-міністр Великобританії Маргарет Тетчер та держсекретар США Джеймс Бейкер узгодили в Лондоні позицію Великобританії щодо військового вирішення конфлікту. Після рішення президента США Джорджа Буша відправити додаткові 150 тис. військовослужбовців у Перську затоку, прем'єр-міністр Великобританії

Маргарет Тетчер санкціонувала розгортання четвертої бронетанкової бригади третьої бронетанкової дивізії у складі одного бронетанкового полку та двох мотопіхотних батальйонів армії з боку Британії. У результаті чисельність британських військ досягла найвищого піку [24, с. 37].

Великобританія активно залучала своїх партнерів, таких як Північноатлантичний альянс, Європейський Союз і Західноєвропейський Союз, брати активну участь у коаліції, прагнути до єдності та стабільності і підкреслювати актуальність спільних європейських питань. Держави повинні дотримуватися спільної лінії, встановленої Британією та Сполученими Штатами проти режиму Хусейна.

Західноєвропейські держави, зокрема Франція, намагалися самостійно, власними методами дійти до врегулювання конфлікту. Франція поділившись методом врегулювання конфлікту, запропонувала Раді Безпеки ООН про проведення засідання, на якому відбулось обговорення конфлікту із крайнім терміном виходу іракських сил з Кувейту. В той же час, Лондон сприйняв даний метод як розпад антиіракської коаліції. Британський прем'єр-міністр, Дж. Мейджор, зреагував на даний крок як небажання французів поділитися з ним своїми планами, коли той навідувався візитом до Парижу [11, с. 16].

Аналізуючи політичні та військові події, можна зробити висновок, що війна в Перській затоці 1990-1991 років стала найчисленнішим та найбільшим військовим конфліктом після Другої світової війни, в якому брали участь британські війська. До січня 1991 року Сполучене Королівство розгорнуло 35 тис. військовослужбовців, сто тридцять військових літаків та двадцять кораблів під час збройного конфлікту. Назву «Гренбі» дали англійцям, які брали активну участь в збройних конфліктах у Перській затоці.

Підсумовуючи військові дії в регіоні Перської затоки, можна зрозуміти, що військові дії антиіракської коаліції підтвердили, що різні сили можуть ефективно боротися і взаємодіяти в рамках альянсу. Незважаючи на це, ООН

відіграла важливу роль у цьому збройному конфлікті, оскільки всі операції коаліції проводилися відповідно до резолюцій Ради Безпеки ООН. Отже, спільна взаємодія та ефективні об'єднані сили стали результатом звільнення Кувейту від іракської армії та режиму Хусейна.

Під час цієї операції НАТО виявилось ефективним плацдармом для вирішення політичних питань, обговорення спільних операцій та надання матеріально-технічної підтримки та оперативних процедур без прямого застосування сили в конфлікті. Що стосується Британії, то вона була дуже ефективною і важливою у цій війні, підтримана своїми партнерами по НАТО і, звичайно, Сполученими Штатами. Британська армія відіграла важливу роль у демонстрації своєї боєготовності, професійної військової підготовки та орієнтації на модернізацію матеріально-технічного озброєння [24, с. 37].

1.3. Особливості британської позиції щодо арабо-ізраїльського конфлікту

Протягом останніх 2,5 століть підхід Великої Британії до зовнішньої політики неодноразово переглядався у світлі близькосхідної політики. Було задіяно збереження доступу до Британської Індії, а також знищення російських й французьких загроз до даного доступу, захищення Суецького каналу, підтримку Османської імперії проти нападу Росії, забезпечення постачання нафти після 1900 року з родовищ територій Близького Сходу, забезпечення захисту Єгипту та інших територій, під владарюванням на них Близького Сходу, і врешті-решт, здійснення впливової участі військово-морської ролі Сполученого Королівства у Середземному морі. У історичній ретроспективі найбільшу увагу привертає період від 1770-х років, коли Російська імперія почала домінувати у Чорному морі. Вплив також здійснювався до кризи Суецького каналу в середині двадцятого століття і, звичайно, участь Російської імперії у війні в Іраку на початку двадцять першого століття.

Сучасна система, у межах якої будуються засади для міжнародних відносин між країнами є запорукою того, що вони не є відокремленими від світу, в той час як ця підпорядкованість від сучасних глобальних чинників розвитку зростає все більше кожного року, а це, в свою чергу, залежить від політики міжнародних організацій та світових країн-лідерів. Історично закладено достатньо прикладів, які свідчать про те, коли країна або ж регіон беруть на себе роль арени зіткнення інтересів країн-лідерів, таким чином, у внутрішньому житті країни зростає політична напруга, занепокоєння, що в свою чергу призводить до загострення локальних конфліктів. Тому, варто зазначити, що Близький Схід не знаходиться у критерії винятку в даних процесах, а відповідно є територією на якій точиться боротьба, сутички з прагненням домінування, що призводить до ліквідації стійкості економічного розвитку країн регіону і має протилежний наслідок впливу на глобальне середовище [12,с.138].

Зовнішньополітичні інтереси уряду Лондона з 1990-х років були спрямовані на включення військового втручання в конфлікти та миротворчі операції, а також програми гуманітарної допомоги та збільшення витрат на допомогу, підтримку створення МКС(Міжнародного кримінального суду) та погашення боргів для різних країн, і країн, що розвиваються. У такому розвитку подій – це мало на меті висвітлити ключові пріоритети подолання зміни клімату та залучення підтримки для вільної торгівлі.

Цікаво, що у зарубіжній історіографії існує два ключових поняття, які застосовуються до Близькосхідного регіону, а саме: Near East та Middle East, однак, якщо брати до увагу новітню локалізацію, то частіше за все застосовують саме останнє поняття. Серед значної частини досліджень країни Близького Сходу включають в себе наступні: Бахрейн, Ізраїль, Йорданію, Ірак, Іран, Ємен, Катар, Кувейт, Ліван, Об'єднані Арабські Емірати, Оман, Палестину, Саудівську Аравію та Сирію. Деякі науковці додають до країн Близькосхідного регіону Туреччину [12,с.138].

Висновки до 1 розділу

Таким чином, можна зробити висновки, що основний зовнішньополітичний курс Британії на близькосхідному регіоні був спрямований у контексті власних інтересів, зокрема, економічних, ресурсних та торговельних сфер. До прикладу, зацікавленість полягала у енергоресурсах, на який був багатий регіон.

Великобританія була сфокусована на геостратегічних цілях, заручившись підтримкою із Сполученими Штатами. Зовнішньополітичні інтереси уряду Лондона були спрямовані на включення військового втручання у конфлікти в країнах Близького Сходу, а також залучення миротворчих програм і гуманітарної допомоги. Тим не менш, уряд Лондона мав на меті підтримувати стабільність та безпеку в регіоні, ліквідацію терористичної діяльності, повалення режиму диктаторів у регіоні тощо.

РОЗДІЛ 2. БЛИЗЬКОСХІДНА ПОЛІТИКА УРЯДІВ Т. БЛЕРА ТА Д. КЕМЕРОНА

Як відомо, Лондон завжди мав у своїх інтересах вектор близькосхідного регіону в своїй зовнішній політиці, тому цей регіон займав вагоме місце у політиці Великобританії. Діючи з певною метою, уряд Британії налагоджував взаємини з державами регіону Близького Сходу, перш за все, з позицій власної зацікавленості. Тому, критерій часу змін та інновацій вимагає від уряду Лондона вжити трансформаційні заходи щодо пріоритетів зовнішньої політики відповідно до нових міжнародних викликів. А також, на меті було важливо переглянути структуру керівництва певних політичних лідерів. Історичний досвід показує, що Сполучене Королівство вважає своїм завданням підтримку безпеки та цілісності Близького Сходу, тим самим контролюючи спалахи повстань, конфліктів та сутичок, при цьому досягаючи мирного врегулювання та стабільності в регіоні. Отже, можна сказати, що така регулятивна діяльність Великобританії є головним пріоритетом для управління зовнішньою політикою.

Прем'єр-міністр Великобританії Тоні Блер, під час Саміту НАТО 22 квітня 1999 року, з трибуни Економічного клубу Чикаго проголосив свою доктрину міжнародної спілки, таким чином висвітливши пріоритети та завдання зовнішньо-оборонної політики уряду лейбористів. Дана доктрина слугувала до заклику об'єднання сумісних зусиль задля міжнародної спільноти, безпеки та цілісності, таким чином, має на меті вирішувати та врегульовувати загрози та проблеми, які виникають у світі перед світовою спільнотою, особливо, які спалахнули наприкінці тисячоліття. Поштовхом до проведення саміту стало бомбардування Косово збройним складом Північноатлантичного Альянсу у березні 1999 року, при цьому Т. Блер активно проголосив у своїй доктрині важливість та необхідність вирішення проблем, збереження міжнародної безпеки у питаннях, які стосуються і Балканського півострова, і усього світу [5,с.15].

Влада, яка головує у Іраку, Югославії та Афганістані показувала себе як система, яка порушує права людини, ігнорує усі норми та права демократії, порушуючи мораль та людську етику. Найголовнішим моментом у виступі Т.

Блера під час саміту була важливість об'єднання та співпраці європейської та американської правлячої світової гілки, аби врегулювати питання безпеки, цілісності та стабільності в регіоні Близького Сходу, і на Балканах. Тому, концепції правління у зовнішній політиці на близькосхідному регіоні уряду Т. Блера було висвітлено у доктрині міжнародної спільноти, у якій було проголошено тримати фокус уваги на безпековій політиці. Тому, слід зазначити, що доктрина міжнародного співтовариства є офіційним джерелом, що демонструє готовність Великобританії здійснювати гуманітарну діяльність у методах проведення зовнішньої політики на Близькому Сході.

У 2004 році, Тоні Блер виступив з промовою про ранні етапи військової кампанії в Іраку. Цю промову було проголошено, щоб привернути увагу світової спільноти до проблеми міжнародного тероризму та загроз і викликів, пов'язані із терористичною діяльністю на Близькому Сході. Т. Блер докладно розповів про власні концепції, тлумачення, які спрямовані на врегулювання стабільності та припинення владарювання тероризму в даному регіоні [5, с. 16].

Головним напрямом уваги Лондона щодо Близького Сходу було врегулювання та досягнення стабільності у політиці, економіці та безпеці в Іраку та Афганістані. Прем'єр міністр Тоні Блер у своїй промові твердо наголошував на тому, аби врегулювати конфлікт між Ізраїлем та Палестиною, таким чином, здійснивши заклик до сумісного пошуку методів, які б слугували діючим інструментом покращення та стабілізації ситуації у Ізраїлі та Палестині, а також важливість повалення тероризму і проблем порушення прав людини у регіоні [5,с.17].

У березні 2008 року було прийнято документ на чолі з Г. Брауном – головою уряду лейбористів, а саме Стратегію національної безпеки, яка декларувала зовнішню та оборонну політику Британії, тобто зовнішньополітичний курс у безпеці світу. Документ містив у собі напрацювання та досвід прем'єр-міністра Т. Блера, а пізніше це було доповнено документом – Безпека для наступних поколінь.

Варто зазначити про те, що Стратегія 2008-2009 рр., певним чином закріпила результати реформи Великобританії у військовій сфері, яка бере витоки починаючи з 2001 року. Стратегія була дотична до подій антитерористичної політики Великобританії у контексті близькосхідного регіону та проблемою вирішення цього питання. Отже, Стратегія 2008-2009 року закріпилась у контексті зовнішньополітичного курсу Лондона як готовність офіційно боротися із викликами та загрозами близькосхідного регіону, зокрема, в Іраку та Афганістані [5,с.19].

З іншого боку, новий погляд на близькосхідне питання висвітлив Д. Кемерон у Стратегії, яка надала більш розширений розвиток у цьому регіоні, а саме – економічна складова, що дала імпульс розширення національних інтересів країн у регіоні. Таким чином, розвиток економіки затверджувався як інструмент підтримки держави та її громадян. Тому, коли при владі перебували консерватори, Стратегія висвітлювалась як більш лояльна та практична методика захисту британських підлеглих і збереження цілісності, безпеки у внутрішньому житті держави.

Якщо порівнювати політику уряду Тоні Блера та Д. Кемерона, то останній проявляв свою політику на Близькому Сході більш лояльно, але події арабської весни суто змінили напрям політики уряду Д. Кемерона. Адже події арабської весни принесли стурбованість та занепокоєння загрозами у держави регіону, і активізацію терористичної небезпеки з боку Ісламської держави Іраку та ІДІЛ, яка стала головною небезпечною терористичною загрозою не тільки для Близького Сходу, але й для усього світу.

У вересні 2012 року відбувся виступ перед Генеральною Асамблеєю ООН прем'єр-міністра Девіда Кемерона з офіційною промовою від Лондона щодо повстань та революцій на Близькому Сході.

Зауваження та думки різних експертів говорять про те, що лише сильний тоталітарний уряд може регулювати та підтримувати стабільність на Близькому

Сході. З іншого боку, дехто вважає, що терористична діяльність і повстання підривають демократію та свободу в регіоні, порушують права людей і сприяють процвітанню різного роду загроз. Тому, на думку Д. Кемерона, подібні висловлювання лише посилюють конфлікт інтересів міжнародної спільноти в цьому питанні. Це взагалі не вирішить проблему і не сприяє регіональному миру. На цьому тлі Сполучене Королівство докладает всіх зусиль і дієвих засобів для досягнення миру та стабільності в регіоні та ліквідації терористичних загроз і повстань, які завдають шкоди всьому живому.

Уся європейська світова спільнота прагне миру та безпеки для регіону Близького Сходу, проявляючи різні ініціативи для протидії тероризму. Адже боротьба із темрявою завжди приводить до світлого фіналу, справа лише в часі [5,с.21].

Вирішуючи питання міжнародної безпеки, і маючи на меті протистояти ядерній загрозі з боку Ірану, уряд Лондона долучився до переговорів щодо вирішальних умов іранської ядерної програми. Як показує історичний досвід, що дійти згоди з Іраном – це ще той виклик для світової спільноти і Сполученого Королівства, адже існували певні протиріччя інтересів. Інститут заявив, що терористична загроза з боку Ісламської держави в Іраку та Леванті становить новий виклик для діяльності Лондона на Близькому Сході. Щодо її основного джерела, Міністерство оборони Великобританії визначає терористичну діяльність Ісламської держави на Близькому Сході як дуже високий показник загрози [5, с.22].

Отже, аналіз політичних та історичних джерел показує, що ці дослідження суттєво визначили безпекові пріоритети британської зовнішньої політики. Варто відзначити розстановку пріоритетів та зміну основних викликів й загроз у контексті національної безпеки Лондона за лейбористських та консервативних урядів з 1997 по 2015 роки.

Протягом ведення політики на Близькому Сході, уряд на чолі з Т. Блером та Г. Брауном зіштовхнулися з небезпечними загрозами терористів «Аль-Каїди». Ці події призвели до військових операцій у Іраку та Афганістані.

Тим не менш, уряд на чолі з лейбористами намагався активно вирішувати та врегульовувати конфлікт арабо-ізраїльських сторін, і як результат – досягнуто хороших успіхів. Тому, консерваторський уряд на чолі з прем'єр-міністром Девідом Кемероном прагнули вирішити такі проблеми, як терористична загроза з боку ІДІЛ, іранська ядерна небезпека, міграційна криза, спричинена «арабською весною».

Таким чином, події на Близькому Сході мали різні варіанти розвитку подій, від застосування політичних методів лейбоістів до консерваторів. Т. Блер описує політику оборони та безпеки з точки зору дестабілізації ситуації в Іраку та Афганістані, а також стабілізації ізраїльсько-палестинського конфлікту. З іншого боку, «Стратегія національної безпеки Сполученого Королівства на 2008-2009 рр.» уточнює основні пріоритети та напрями політики безпеки та оборони, а також роль уряду Лондона в контексті глобальної стабільності та безпеки на Близькому Сході.

Зміна думки Блера передалася уряду Д. Кемерона, який у 2010 році прийняв документ, що відображає консервативні зовнішньополітичні погляди та зосередження на боротьбі з тероризмом та захистом громадянських прав. Події «арабської весни» спричинили зміни у політиці Великобританії щодо подій у Сирії, Лівії та Єгипті, що забезпечило новий погляд та аналіз терористичної діяльності. Як підсумок, варто зазначити, що зовнішня політика Британії на Близькому Сході орієнтувалася на безпековий напрям, адже держава стикалася з постійними викликами та загрозами від інших держав цього регіону [5,с.25].

2.1. Діяльність уряду Т. Блера у врегулюванні Іракської кризи

Одним з найбільш вагомим напрямом діяльності уряду Т. Блера на близькосхідному регіоні було питання участі у військовій операції Іраку.

Політика Тоні Блера в цій сфері була засуджена міжнародною спільнотою, але, незважаючи на сильну критику, прем'єр-міністр активно надавав американську політичну підтримку та продовжував вживати заходів, які викликали засудження та занепокоєння серед політичної спільноти.

У жовтні 2002 року перед Радою Безпеки ООН було показано проект щодо резолюції по Іраку і, в свою чергу, даний проект був підтвердженням спільної діяльності Великої Британії та США. Ця резолюція була спрямована на збільшення кількості об'єктів, залучених для перевірки міжнародними інспекторами в Іраку. Після ухвалення резолюції уряд Іраку мав сім днів, аби проінформувати Генерального секретаря ООН про прийняття запиту, і, в той же час, надано тридцять днів, щоб передати список усіх пунктів в ООН. Ці об'єкти стосуються військових проектів, спрямованих на збереження зброї масового ураження [5, с.42].

У березні 2003 року було проголошено державним секретарем Сполучених Штатів Дональдом Рамсфельдом, що очолювана США коаліція готова здійснити наступальні військові дії проти Іраку згідно з резолюціями Ради Безпеки ООН. Отже, як результат, 20 березня 2003 року розпочалася військова операція в Ірак. Невдовго тривала військова інтервенція аж до 1 травня 2003 року і в результаті отримала назву – Свободу Іраку. Британські війська сфокусувались на головному завданні – контроль за містом Басра, увійшовши на цю територію 6 квітня 2003 року і вже згодом британський військовий склад здійснював контроль на півдні Іраку та на території Багдаду задля безпеки і стабільності в регіоні.

Для підтримки порядку і захоплення міста, англійці, сформували спільну поліцію. І як результат, ці події спровокували чимало протестів у Лондоні, які в лютому 2003 р. призвели до масового повстання проти діяльності уряду Т. Блера. Мирні жителі намагалися покласти край військовому насильству за участі британських військ, які розгорнулися в Іраку та Афганістані.

Як підсумок діяльності уряду Т. Блера важливо виокремити те, що іракське питання було дуже гострим і актуальним для Лондона, так як події в Іраку викликали масову хвилю невдоволення, що в Європі, що в самій Британії, створивши розкол думок щодо даного питання. Як вважають фахівці та експерти з політичних питань, наявність внутрішніх протиріч спричинило дострокове передання повноважень наступному прем'єр-міністру лейбористського уряду – Г. Брауну у червні 2007 року [5,с.44].

Уряд Великобританії надав фінансову допомогу на відбудову Іраку у розмірі 744 мільйонів фунтів стерлінгів. Пізніше уряд Г. Брауна, відвідавши Басру у листопаді 2006 року, збільшив фінансову підтримку ще на 100 мільйонів фунтів стерлінгів. Британія фінансово вкладалась у медицину, освіту, реконструкцію міст, розбудову демократії та стабільності в регіоні. Однак, важко не підкреслити той факт, що Лондон мав на меті підтримку світового стандарту щодо демократії та відбудові Іраку, а з іншого боку – задовільнити власні інтереси в регіоні: щодо присутності в екваторіальних водах і на території Іракської Республіки.

Таким чином, як підсумок вагомо зазначити те, що діяльність Британії в Іраку показала могутній військовий потенціал держави, окреслила інтереси та пріоритети у зовнішній політиці, незважаючи на осуд у світовій спільноті та самих британців щодо політики Лондона. У результаті було ліквідовано правління уряду Хусейна і, таким чином, стабілізовано загрози тероризму та зброї масового знищення. Такі успішні дії були зроблені об'єднаними зусиллями Сполучених Штатів та Британії. Проте, в той же час, можна розглядати цілеспрямовані інтереси уряду Лондона в енергетичних ресурсах Іраку, що знаходилося під впливом засудження та критики, яку діяльність США та Великобританії отримали з боку глобальних політичних кіл. Англійці та американці активно діяли для задоволення власних політичних інтересів. Тому, військове втручання було здійснено без суттєвих санкцій ООН, які можна було б вважати незаконними [5, с.50].

2.2. Зовнішньополітична діяльність уряду Д. Кемерона у Сирії

Великобританія та міжнародна спільнота звернули особливу увагу на масштабні протести мирних громадян Сирії, які розгорнулися 15 березня 2011 року. Повстання були спрямовані проти режиму президента Сирії Башар аль-Асада.

Розпочавши свій зовнішньополітичний напрям щодо Сирії, Д. Кемерон розірвав відносини з урядом Б. Асада і в той час було оголошено підтримку опозиції урядом Лондона.

Масові повстання у Сирії, прагнення повалити уряд Б. Асада спричинили сумні наслідки, а саме: за дослідженнями було визначено, що у ході революційного бунту у Сирії загинуло понад 240 тисяч чоловік, серед яких 12 тисяч були діти.

У ході цих подій, уряд Лондона вирішив узаконити можливість надання зброї для повстанців у Сирії, адже Рада ЄС у травні 2011 року ввела заборону на поставку будь-якої зброї до Сирії, таким чином Великобританія діяла задля безпеки та опору мирних жителів, які зазнавали загрози від тогочасного уряду Б. Асада.

Кемерон рішуче зажадав, щоб у разі застосування сирійцями хімічної та біологічної зброї армія ООН здійснила військове проникнення в Сирію. Занепокоєння ситуацією було виправдано 21 серпня 2013 р., коли військовий інцидент у Сирії увійшов у критичну фазу. За даними компанії, поблизу Дамаска було застосовано хімічну зброю, в результаті якої загинули понад тисяча чотириста осіб.

Під час сирійського інциденту Д. Кемерон активно заявляв, що напружена ситуація в Сирії полягає не лише у врегулюванні конфлікту та поваленні режиму. Існують інші проблеми, які дотичні до безпеки світової спільноти, а саме у нелюдському використанні хімічної зброї, що становить загрозу для

всього живого і для міжнародної спільноти загалом. Д. Кемерон підкреслив, що основна увага у вирішенні гостро болючих проблем має бути зосереджена на розкритті та покаранні військових злочинів.

Всупереч повідомленням про застосування хімічної зброї, офіційних доказів того, що війська Асада використовували хімічну зброю немає. Таким чином, остаточне голосування уряду щодо військового інциденту в Сирії було невтішним для Д. Кемерона [5, с.61].

Тим часом, британські офіційні особи вимагали від консервативного уряду Кемерона надання пояснень щодо постачання Британією хімікатів до Сирії, які могли б використовуватися для виготовлення бойових отруйних речовин. Дослідженням зайнялися британські ЗМІ, які особливо звернули увагу на той факт, що через десять місяців після початку сирійського військового опору уряд у Лондоні видав три тисячі ліцензій на експорт важливих контрольованих товарів до певних країн, і у тому числі до країн, які Великобританія вважала відповідальними за порушення прав людини.

У липні 2015 року міжнародна спільнота «Свобода інформації» оприлюднила інформацію про введення до Сирії ВПС Британії та збройних сил американської та канадської коаліції. Об'єднана коаліція була спрямована для боротьби проти військових сил Ісламської держави. В той же час, консервативна партія не підтримала Велику Британію після того, як британський уряд вирішив розпочати військові операції проти ІДІЛ. Такі дії були спричинені внаслідок терактів 2015 року у Тунісі. Тому, таку діяльність було визначено як ознака слабкості з боку Лондона.

Уряд Д. Кемерона у вересні 2014 року був підтриманий парламентом у питанні бомбардування військами ІДІЛ в Іраку. В результаті уряд Іраку відмовився від іноземної військової присутності, а тому уряд Кемерона не зумів розгорнути свою військову кампанію в Іраку.

Уряд Лондона орієнтувався у своїй зовнішній політиці на Близькому Сході, але одночасно стикався з проблемами, які спричинили ІДІЛ у контексті терактів у Тунісі, Парижі, Туреччині. Таким чином, можна зробити висновки, що терористична кампанія ІДІЛ в Європі та на Близькому Сході, ймовірно, стане чинником, який об'єднає консерваторів та лейбористів-скептиків на користь обмеженого розгортання британських сухопутних військ для підтримки повітряних операцій у Сирії [5, с.63].

Міграційна криза у Європі стала мотивуючим чинником для Великобританії стосовно військового втручання у Сирію. Європейська спільнота готова була йти у напрямі військово-політичного курсу Британії. Якщо говорити про відмінності Британії від інших європейських держав, то вагомим критерієм тут є те, що Лондон у напрямку повалення сирійської кризи взяли на меті військовий чинник врегулювання конфлікту. Отже, для уряду Д. Кемерона міграційний чинник не був пріоритетним у зовнішньополітичній діяльності врегулювання сирійської кризи [5,с.65].

З іншого боку, гуманітарний чинник щодо врегулювання ситуації у Сирії був наданий Британією у фінансовій допомозі. Така благодійна діяльність, яка зроблена британським урядом мала хороші показники фінансової допомоги у розмірі майже двадцять вісім мільйонів фунтів стерлінгів. Таким чином, було забезпечено і надано біженцям продовольство, медикаменти, очищення води, надання притулку та інші гуманітарні дії.

Для Великобританії важливим регіоном Близького Сходу є Сирія, оскільки країна є одним із основних постачальників і транспортувальників енергії з Республіки Ірак до Європи. Щоб порівняти важливість цього питання чисельно, варто зазначити, що до того, як ЄС ухвалив ембарго на імпорт сирійської нафти у 2011 році, понад дев'яносто п'ять відсотків сирійської нафти постачалося до європейських країн.

Однак, те, що сталося під час сирійського нафтового ембарго, - це поразка опозиції, яка мала нафтові поклади на своїй території. А вже з 2013 року відновився експорт нафти з невідконтрольованих режиму Асада родовищ.

Отже, слід зазначити, що зусилля Британії щодо врегулювання ситуації в Сирії та повалення режиму Асада були не ефективні. Уряд Лондона був відхилений парламентом. Таке рішення парламент прийняв через авіаудари британцями по місту Дамаск, які були спрямовані на повалення режиму Б. Асада. Відтоді парламент ухвалив резолюцію про авіаудари Великобританії по території, контрольованій терористичною організацією Ісламської держави в Сирії.

Отже, як підсумок, варто зазначити, що головним завданням уряду Лондона з точки зору пріоритетів зовнішньої політики в Сирії є захист і нейтралізація території від діяльності терористів Ісламської держави. Діяльність терористичного угруповання стала однією із світових загроз і небезпек, що стоять перед Великою Британією [5, с. 67].

2.3. Єгипетський вектор зовнішньої політики консервативного уряду

У 2010 році в Єгипті спалахнула революція, коли здоров'я президента Мубарака погіршилося. Критичний стан здоров'я президента Єгипту стало підставою для спекуляцій щодо майбутніх президентських виборів. Тодішній президент Єгипту головував державою з 1981 року.

Першим плацдармом для заворушень та протестів став Каїр, коли у січні 2011 року в Єгипті почали розгортатися масові сутички. Протести на площі Тахрір стали яскравим символом єгипетської революції.

Отож, відразу після спалаху масштабного повстання британський уряд почав вживати серйозних заходів для захисту своїх громадян. Через масштабні протести у країні уряд Лондона порадив своїм громадянам негайно покинути

територію Єгипту з міркувань безпеки. Співробітників британської дипломатичної місії в Єгипті евакуювали, вживши певні заходи безпеки.

Коли у Єгипті спалахнуло насильство, подібне до попередніх – уряд Лондона не виступив з конкретною позицією щодо подій в Єгипті. Насправді, Великобританії було вигідно співпрацювати з президентом Х. Мубарака, адже, перш за все, інтереси були сфокусовані на економічних та політичних чинниках [5,с.68].

Коли у Єгипті відбулися зміни політичного режиму – Британія адаптаційно та швидко прийняла нові зміни, встановивши взаємини з новим урядом Єгипту. Було проведено переговори між главою Форін Офісу В. Хейгом та очільником Вищої ради Збройних сил Єгипту – М. Тантаві. Отож, на переговорах обговорили демократичні зміни в Єгипті, прагнення встановити стабільність у регіоні. ВРЗС Єгипту мала гостру критику та сумнівне відношення закордоном, а також всередині держави, так як були підозри з минулим правлячим режимом Єгипту [5, с.69].

Після революції та зрушення режиму Х. Мубарака, прем'єр-міністр Кемерон не мав зустрічі з членами партії Мусульманського братства під час свого першого візиту до Єгипту після відомих вже подій.

Партійне угруповання Брати-мусульмани не були підтримані серед урядових представників Лондона, та й взагалі серед європейської спільноти, адже дане угруповання підозрювали у сумнівній діяльності, навіть у терористичній участі. Проте, самі члени партії стверджують, що їхні інтереси базуються на демократії та принципах ісламу.

Колись Єгипет був одним із головних торгових партнерів Британії. Наприклад, під час революції Лондон надав Єгипту понад двадцять мільярдів доларів економічної допомоги. Вивчаючи співробітництво між Єгиптом і Великобританією, слід помітити, що зміна революційного режиму в Єгипті негативно вплинула на двосторонні відносини між двома країнами.

Підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що Єгипет залишається одним із регіонів Близького Сходу, де для Лондона дуже важливо реалізувати зовнішньополітичні чинники, зокрема боротьбу з тероризмом, зброєю масового ураження та захист національної безпеки [5, с. 71].

Висновки до 2 розділу

Отже, можна підсумувати, що уряд Лондона налагоджував взаємини з державами регіону Близького Сходу. Тому, традиційно можна проаналізувати, що Сполучене Королівство вважає своїм завданням підтримувати безпеку та цілісність на Близькому Сході.

Великобританія у своєму зовнішньополітичному курсі на Близькому Сході керувалася оборонним та безпековим напрямом. На меті було поставлено врегулювати та досягти стабільності у регіоні, захист прав людини, зокрема, у таких подіях, як громадянська війна у Сирії, конфлікт в Афганістані тощо.

РОЗДІЛ 3. ПОЛІТИКА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ЩОДО ПОДОЛАННЯ ЗАГРОЗ ТА ВИКЛИКІВ

Як відомо, врегулювання арабо-ізраїльського конфлікту є ключовим та важливим критерієм для міжнародного співтовариства. Лондон прагне консолідувати свої інтереси в регіоні, оскільки Велика Британія відома своїми тісними зв'язками з Близьким Сходом і тому зацікавлена в примиренні між

палестинцями та ізраїльтянами. Тому, Лондон має можливість реалізувати свої зовнішньополітичні інтереси.

Зовнішньополітичні пріоритети у вирішенні конфліктів на Близькому Сході були важливим напрямом для уряду Т. Блера. З іншого боку, лейбористи мають суперечливі цілі та пріоритети, про що свідчить їхня підтримка Сполучених Штатів в Іраку та бажання вирішити палестинську проблему. Тоні Блер вважає, що палестинці мають повне право створити власну країну через мирний процес. Позиція Британії залишатиметься основним критерієм у цьому регіоні – такою була політика лейбористів протягом головування Т. Блера [5,с. 27].

Для уряду Тоні Блера була надзвичайно важлива підтримка стратегічної зовнішньополітичної лінії Сполучених Штатів у контексті близькосхідного регіону, де формувалася та закріплювалася британська політика зовнішнього характеру. Суперечливим було формування політики ЄС у регіоні Близького Сходу у вимірі британської політики, яка мала під завданням створити потрібну противагу діяльності США. Політичні позиції США та Європейського Союзу ввійшли у конфлікт інтересів у 2002 році, в той час як було засновано Квартет посередників з питань близькосхідного врегулювання, до представництва якого ввійшли США, ООН та РФ. Ізраїль, необхідним для Європи чином, не сприйняли останніх як посередника з позицією нейтралітету, а тому це стало проблемою для ЄС і Великобританії [5,с.28].

Взаємини між Британією та Ізраїлем почали напружуватись з серпня 2000 року, коли розпочався арабський бойовий рух Аль-Акси. В той час, Ізраїль отримав гостру критику від британського уряду через занадто нищівні та жорстокі методи, які були задіяні А. Шароном для придушення повстання інтифади. Загроза британського військового втручання була перенесена на Ізраїль, який не відмовився від своїх інтересів. Уряд Лондона підкреслив схожість між Ізраїлем та Іраком і стверджував, що це питання має бути розглянуте в резолюції ООН.

Покращити ситуацію між британською стороною та Ізраїлем послугувала подія, яка ініційована Четвіркою з плану врегулювання близькосхідного регіону. З боку Ізраїлю ця подія була узгоджена Аріелем Шароном у Лондоні 2003 року, а з іншого боку – Тоні Блером у Тель-Авіві в грудні 2004 року. З політичних причин міжнародна репутація прем'єр-міністра Тоні Блера вважалася низькою після британського вторгнення в Ірак, в той час, коли Великобританія не мала значних економічних та фінансових ресурсів для проведення чергової військової операції.

Тому, можна зробити висновок, що найкращим рішенням для обох сторін було вирішення арабо-ізраїльського конфлікту мирним та дипломатичним шляхом [5,с.30].

У квітні 2007 року була прийнята програма На шляху до палестинської держави, що стала головним програмним документом Тоні Блера у контексті врегулювання регіону Близького Сходу. Ідеологічна концепція, що міститься в цьому документі, стверджує, що невдача палестино-ізраїльського конфлікту та його мирне вирішення пов'язані з відсутністю угоди, яка дала б ізраїльтянам відчуття безпеки. З іншого боку, у цьому питанні палестинцям можна гарантувати конкретне усвідомлення того, що окупація закінчиться. Слід додати, що однією з причин конфлікту є відсутність гнучкості та мобільності з боку Ізраїлю, тоді як політика США на Близькому Сході є менш жорсткою. Отже, документ Т. Блера певним чином трансформував уявлення сторін про хід та способи вирішення суперечок [5,с.33].

Серед членів міжнародного Квартету існували вагомі суперечності щодо їхніх методів врегулювання конфлікту, і в той же це мало негативний відбиток на ефективність діяльності та міжнародний імідж Т. Блера як довіреного представника.

Як підсумок, варто зазначити, що функціональність у діяннях уряду Тоні Блера стосовно врегулювання ізраїльсько-палестинського конфлікту

супроводжувалась координуванням дій та співпрацею з представництвом міжнародної спільноти. Наперекір тому, що зовнішня політика Великої Британії у вирішенні близькосхідного конфлікту в цілому збігається з позицією США. Тому, обравши Тоні Блера на посаду очільника Квартету посередників свідчить про вагомий роль британців у врегулюванні суперечок, як це було у випадку з північноірландським конфліктом. Тим не менш, політико-фінансова підтримка Лондона та рішення Т. Блера у цьому питанні сприяли покращенню взаємин між Ізраїлем та Палестиною [5,с.35].

3.1. Проблеми на шляху до врегулювання іранської ядерної загрози

Іранська ядерна загроза є одним із головних викликів та небезпек для всього світу. Іран, маючи ядерну програму, визнаний небезпечним регіоном усією світовою спільнотою, яка прагне підтримувати цілісність та безпеку.

Активно і наполегливо уряд Ірану вирішує атакувати супротивників, зокрема Ізраїль та Саудівську Аравію, використовуючи проти цих країн ядерну зброю. Захід намагається вирішити ситуацію, виходячи з факторів безпеки, і переконати Іран не використовувати зброю масового ураження.

З початку сирійської революції ситуація на Близькому Сході продовжує погіршуватися. Іран підтримує режим Асада та надає військову підтримку країні через свою добровільчу армію. Для загострення військової ситуації Іран, який підтримує режим Башар Асада, направив військові групи до Лівану. Ці групи носять назву «Хезболла». При цьому вони визнані та класифіковані США та європейською спільнотою як терористичні організації.

З іншого боку, деякі арабські країни, такі як Саудівська Аравія, Туреччина та західні лідери висловили підтримку опору сирійській війні. Іран став політичною ареною, який становить загрозу та небезпеку для всього демократичного суспільства. Нехважаючи на величезний ресурсний потенціал регіону, іранські лідери продовжують зосереджуватись виключно на власних інтересах і вести безрозсудну політичну поведінку. Тому, Тегеран вирішив

політично ізолюватися та відмовитися від підтримки Європейського співтовариства. У результаті економіка держави переживає сумнівне зростання, водночас продовжує занепадати [5, с. 78].

Однак, ситуація стосовно ядерної безпеки почала просвітлюватися, коли у червні 2013 року в Ірані було обрано новим президентом Х. Роухані. Новий президент має значний дипломатичний досвід щодо ведення переговорів, зокрема, з ядерної програми.

Отже, першою вагомою подією стала Женевська домовленість, на якій зустрілися лідери Заходу і лідер Ірану. На даній зустрічі було обговорено та зафіксовано домовленість щодо ядерної програми Ірану. Варто зауважити, на переговорах брали участь 5 постійних членів ООН – США, Франція, Великобританія та інші, а також верховний представник ЄС із зовнішньої та оборонної політики Кетрін Ештон [5, С.79].

Як наслідок Женевських переговорів, Іран дав згоду на припинення розбудови ядерного реактора в Араку і дати дозвіл міжнародним наглядцям на власні ядерні об'єкти в регіоні. Підсумкову домовленість підписали 24 липня 2015 року у Відні між Іраном та 6-ма світовими лідерами-країнами (США, Китай, Великобританія, Франція, Німеччина та Росія).

Іран має значний вплив на Сирію, як вважають політичні експерти. Таким чином, Іран прагне гарантувати іноземне втручання в Дамаск, співпрацюючи з режимом Асада. Однак після домовленостей роль Ірану в переговорах була усунена, оскільки стало зрозуміло, що Іран не зобов'язався виконувати вимоги Женевської угоди, як було домовлено першопочатково.

У науковій літературі вчені детально описали ядерну програму Ірану. Українські експерти-вчені дослідити також цю проблематику, зокрема, П. Сіновець, С. Галака, С. Заборський та інші. Щодо західних вчених, варто виділити наукові праці Г. Аллісона, Г. Сеймура, М. Банна, які описали тенденцію та виклики ядерної програми для суспільства.

Тому, як підсумок варто затвердити те, що Іран залишався і залишається джерелом небезпеки, викликів та загрози і після тривалого часу, а також після революції в регіоні, Іран вважається Лондоном як держава ядерної загрози, політичної нестабільності. Навіть наперекір переговорам між Іраном та Заходом, принципи Віденських комюніке мають різні точки зору з боку держав. Тому, досягти конструктивних домовленостей з регіоном так і не вдається через різні зовнішньополітичні інтереси та принципи [5, с.81].

3.2. Арабські монархії Близького Сходу: енергоносії для Великої Британії

ОАЕ, Кувейт, Саудівська Аравія та Катар є великими виробниками та експортерами нафти та газу. Наперекір принциповим розбіжностям, арабські монархії близькосхідного регіону та Перської затоки включають у себе низку багатогранних спільних рис, таких як наявність значних запасів енергоресурсів, які дають змогу їм отримувати високі прибутки від експорту нафти та газу і гарантують цілісність влади монархії, якій довіряє більшість її громадян.

Про потужність енергоресурсності арабських монархій Близького Сходу вкажуть цифри та відсотки, так, потенційні ресурси Катару містять 26 трильйонів кубометрів газу (15% світових запасів), ОАЕ – більше 30 мільярдів тонн нафти (20% світових запасів), Саудівської Аравії – майже 40 мільярдів тонн нафти (25% світових обсягів) і 7,8 трильйона кубометрів газу (4-й за величиною ресурс у світовому обсязі), і наостанок, Кувейту – 14 мільярдів тонн нафти (9% світових запасів).

Саме завдяки експорту енергоносіїв у даному регіоні зменшується ризик до негативних наслідків міжнародної фінансово-економічної кризи і, в цілому, збереження високих темпів розвитку економіки. До прикладу, за цінцевими результатами 2012 року внутрішньо валовий показник Катару зріс на 19%, що є найвищим показником у світі, ОАЕ – 4 %, Саудівської Аравії – теж на 4% і Кувейту – 3 %, що за підрахунками перевищує відповідні дані у Європі. Тому, завдяки економічним здобуткам та високим показникам, арабський регіон

активно проявляє лідерство на зовнішньополітичних сходах з обороною власних національних інтересів та поглядів, а також можливість надавати населенню потрібні соціальні потреби, таким чином, уникаючи повстань та сутичок від громадян, що часто присутнє у інших державах цього регіону.

Арабські монархії близькосхідного регіону покладаються на мету покращення та зміцнення своєї обороноздатності у рамках національної та регіональної цілісності, таким чином, вони прагнуть до військово-технічного співробітництва та партнерства із західними країнами, зокрема, США, Францією та Великобританією. Ці тенденції безпеки та регіональні проблеми змусили Катар, Об'єднані Арабські Емірати, Саудівську Аравію та Кувейт купувати переважно винищувачі F-15 та F-16, системи протиповітряної та протиракетної оборони, артилерію, ракети та інші наступальні та оборонні технічні засоби.

На міжнародній арені, країни Близького Сходу та Перської затоки, взяли зовнішньополітичний курс на розширення зв'язків з іноземними партнерами. До сталих у часовому вимірі партнерів країн-споживачів енергоресурсів та постачальників високотехнологічного обладнання, зокрема, США, країн ЄС, КНР, Японії, Південної Кореї, Великобританії, мають на меті приєднатися й інші.

Останнім часом, такими іноземними партнерами розглядаються країни Центральної та Східної Європи, а також країни колишнього Радянського Союзу, які знаходяться в пошуках замінним економічним зв'язкам у сфері аграрного, енергетичного, військового та технічного сектору.

Такі дії арабських монархій на Близькому Сході спрямовані на підтримку позитивного напрямку економічного розвитку в регіоні. При цьому на меті було поставлено шукати більше більше можливостей для створення соціального захисту для своїх громадян, наприклад, через підвищення зарплат, надання безкоштовного навчання, погашення боргів тощо [4].

3.3. Міграційна криза у Великобританії та проблеми її врегулювання

Проблема міграції, з якою стикається Великобританія, пов'язана з прогалинами в безпеці в країнах Близького Сходу та Північної Африки. Міграція залишається важливою та актуальною проблемою для Лондона, оскільки «арабські війни» - терористична діяльність ІДІЛ на Близькому Сході – призвели до збільшення хвиль міграції біженців до європейських країн, зокрема до Сполученого Королівства. Ба більше, Королівський інститут міжнародних відносин офіційно зробив оголошення, що міграційна криза є одним із головним факторів загроз і викликів, що порушує стабільність та цілісність Великобританії [5, с.83].

Криза міграційного потоку призвела до величезного зростання населення, що вимагає кращого контролю над ситуацією з міркувань безпеки. Наприклад, з 2000 року населення Сполученого Королівства щороку збільшувалося приблизно на 400 000 осіб. Більшість мігрантів до Великобританії походять із Сирії. З початку сирійської кризи в 2011 році уряд Лондона взяв на себе зобов'язання захистити близько п'ять тисяч сирійців. З метою кращого регулювання та стабілізації ситуації, пов'язаної з міграційними хвилями, Велика Британія прийняла власну національну програму контролю за в'їздом мігрантів з інших країн [5, с.85].

Уряд Британії займає обережну позицію щодо міграції та сирійських біженців. Тому що, з одного боку, мета британського уряду – допомогти сирійцям, які потребують допомоги під час бомбардувань і війни в їхній країні, з іншого – ризик контрабанди, незаконної міграції та тероризму через високий темп міграційної хвилі. Таким чином, уряд Лондона разом із Францією вирішили підписати спільну угоду, яка затверджує контролювання й регулювання нелегальної міграції в районі Кале у Франції [5, с.86].

Уряд Великобританії стабільно допомагає гуманітарними методами біженцям із Сирії. Прибувши до Британії, сирійці ретельно проходять

процедуру прийому згідно правил ООН, і вже після реєстрації документів їм надається гуманітарний захист, а саме віза на 5 років за терміном дії. Отже, дана підтримка висвітлюється у наданні шкільної освіти, послугах центрів пошуку роботи, соціальних гарантіях, курсах англійської мови та інше. Таким чином, міграційна криза набула нового потужного значення для Великобританії із зростанням кількості біженців після революційних змін на Близькому Сході, а також в Північній Африці.

Отже, зростання терористичної активності «Ісламської держави» стало фактором міграційної проблеми Великобританії. Лідери в Лондоні намагалися врегулювати та стримати хвилю міграції до своєї країни, але, беручи участь у військових операціях проти терористичної діяльності ІДІЛ, Британія мала взяти на себе відповідальність за допомогу сирійцям, які постраждали від лиха. Тому, в рамках свого політичного порядку денного, Лондон продовжує працювати над вирішенням міграційної кризи у співпраці з Управлінням Верховного комісара ООН з питань міграції [5, с.88].

Висновки до 3 розділу

Як підсумок, варто зазначити, що зовнішньополітичні пріоритети у врегулюванні конфліктів, підтримання цілісності та безпеки на Близькому Сході було важливими критеріями для політики уряду Великобританії.

Надзвичайно важливим питанням для Великобританії бул врегулювання іранської ядерної загрози, адже це виклик небезпеки не тільки для регіону, але й для усього світу.

Великобританія регулювала міграційні потоки біженців, які спричинені різними подіями, зокрема, через політичні та військові дії, що й відбулося у Сирії.

ВИСНОВКИ

У результаті нашого дослідження були виконані наступні завдання:

1. Підсумовуючи вищесказане, за результатами дослідження та аналізу даної наукової роботи можна констатувати, що на історичному етапі свого зовнішньополітичного спрямування Велика Британія проводить власну зовнішню політику щодо Близького Сходу. Політична діяльність здійснюється у

межах економічного та торговельного міжнародного об'єднання як арена для реалізації власних політичних інтересів.

У науковій роботі висвітлено виклики та проблеми, з одного боку, а також перспективи та позитивний напрям розвитку співробітництва Великобританії з країнами Близького Сходу.

2. У роботі було проведено оцінку історичної ролі Великобританії на близькосхідному регіоні, тому з цього слідує те, що Велика Британія відіграла значущу роль у зовнішній політиці даного регіону впродовж 1991-2013 років. Тому, Велика Британія активно брала участь у військових кампаніях, зокрема, в операціях з боротьби з тероризмом в Іраку та Афганістані, а також підтримувала рухи за демократію і стабільність в регіоні.

Отже, можна зробити висновки, що історична роль Великобританії у цьому регіоні є суперечливою та різноманітною у оцінці дослідження, однак, варто наголосити на тому, що уряд Лондона зіграв помітну позитивну роль у спробах реформування регіону та забезпечення безпеки й цілісності близькосхідного регіону.

3. Було проаналізовано особливості політики Великої Британії щодо близькосхідного регіону, яка є складною та багатогранною. Така політика пояснюється тим, що уряд Лондона має довгу історію впливу на регіон, починаючи від колоніальних зв'язків і до взаємодії з країнами Близького Сходу.

Проаналізовано різні аспекти зовнішньої політики Британії на Близькому Сході, але основні аспекти цієї політики заохочують підтримку мирного врегулювання конфліктів у регіоні, забезпечення миру та стабільності, а також захист прав людини. Це є важливим та показовим для цілей проведення зовнішньої політики уряду Лондона.

4. Було розкрито вплив уряду Лондона на зовнішню політику Близького Сходу і, таким чином, виявлено, що Великобританія значно повпливала на

перебіг подій у даному регіоні, співпрацюючи з урядом країн регіону, маючи на меті забезпечити безпеку та цілісність, залучаючи підтримку серед міжнародної спільноти, аби ті звернули увагу на проблеми та загрози на Близькому Сході, зокрема, поширення тероризму, диктаторської влади, порушення прав людини, що в свою чергу впливає на безпеку мирних жителів.

5. Тому, виходячи із вищесказаного, варто зробити висновки, що в основі політики британських урядів 1991-2013 років щодо Близького Сходу, відслідковується прагнення до забезпечення безпеки й стабільності з боку Великобританії, і, як результат, заохочення здійснити власні економічні та політичні інтереси уряду Лондона. Тому, діючи у перспективних напрямках розвитку щодо Близького Сходу – Великобританія діяла, перш за все, у ході власних інтересів. До прикладу, варто зазначити, що економічні інтереси висвітлюються у дотриманні багатомільйонних енергетичних угод та співпраці, а з політичного боку – у встановленні контактів у країнах близькосхідного регіону з правлячими урядами, взаємини з якими надалі могли б втілитися у реальність у межах власних інтересів Лондона. Отже, близькосхідний вектор зовнішньої політики Великобританії тривалий час залишатиметься пріоритетним для уряду Лондона, навіть наперекір тому, які будуть правити уряди, сформувавши основний зовнішньополітичний курс.

Загалом, взаємини Великобританії та країн Близького Сходу мають величезне міжнародне, дипломатичне, історичне, економічне, торгівельне значення як для близькосхідного регіону та уряду Великобританії, так і для усієї міжнародної спільноти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Аджиб Шаді. Геополітична модель впливу ісламського чинника на політичний процес на Близькому Сході. Влада. 2016. № 11. С. 210.

2. Британія: розслідування іракської війни. URL:
https://www.bbc.com/ukrainian/world/2010/01/100127_iraq_inquiry_ns

3. Велика Британія та еволюція колоніальної системи. URL: <https://shaj.sumdu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/02/8-1.pdf>
4. Великобританія: епоха реформ / под ред. А. А. Громыко. М.: Издательство «Весь мир», 2007. 536 с.
5. Велика Британія на Близькому Сході (в 20-ті рр. ХХ століття). URL: <https://doi.org/10.28925/2524-0757.2016.1.1>
6. Велика Британія та проблеми перебудови Близького Сходу в контексті «Східного питання» (20-ті рр. ХХ ст.). URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Tiukalov_Mykhailo/Velyka_Brytaniia_ta_problemy_per_ebudovy_Blyzkooho_Skhodu_v_konteksti_ckhidnoho_pytannia_20-ti_rr_XX_s.pdf?PHPSESSID=gf7pg56ikaf5vuc5tmlv3t8842
7. Велика Британія в другій половині ХХ — на початку ХХІ століття. URL : <https://forhistory.xyz/velika-britaniya-u-drugij-polovini-xx-na-pochatku-xxi-stolittya/>
8. «Енергетичні» монархії Близького Сходу. Нафта та газ як основа «пустельної» економіки. URL: https://bintel.org.ua/nash_archiv/arxiv-regioni/arxiv-blizkij-sxid/arxiv-inshij-vostok/j_energeticheskie-monarhii-blizhnego-vostoka/
9. Еволюція Близькосхідного вектору зовнішньої політики Великобританії у постбіполярний період: безпековий аспект. URL: <https://theses.oa.edu.ua/DATA/64/%D0%AF%D1%80%D0%BE%D1%88%D0%B8%D0%BA%20%D0%9E..pdf>
10. Ейкельман Д. Близький Схід та Центральна Азія / Центр близькосх. дослідж., Ін-т сходознавства ім. А. Кримського НАН України. К. : Вид. дім "Стилос", 2005. 376 с.
11. Зовнішня політика Великої Британії: сучасні тенденції та прогнози. URL: <https://tinyurl.com/4retwwtb>

12. Ілінський І. М. Про терор і тероризм. 2001. С. 39.
13. Ірак у Близькосхідній політиці та дипломатії Великої Британії. Ретроспективний аналіз 1921–1956 років. URL : <http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/03/224.pdf>
14. Крушинський В. Британська Європа чи європейська Британія. Великобританія в європейських інтеграційних процесах / В. Крушинський. К., 2003 р.
15. Кузнецов Д. В. Иракский кризис. Очерк событий. Документы и материалы: учебное пособие / Д. В. Кузнецов. Благовещенск: Изд-во БГПУ, 2006. 265 с.
16. Капитонова Н. К. Приоритеты внешней политики Великобритании (1990-1997 гг.) / Н. Капитонова. М.: РОССПЭН, 1999. 144 с.
17. Країни Близького Сходу в глобальній економіці: сучасні тенденції розвитку та питання безпеки. URL: <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/1940>
18. Кандуба Т. Атлантизм у зовнішній політиці Т. Блера [Текст] / Т. Кандуба. Донецьк: Донецький національний університет, 2010. 232 с.
19. Копійка В., Шинкаренко Т. Європейський Союз: історія і засади функціонування: навчальний посібник / В. Копійка, Т. Шинкаренко; за ред. Л.В. Губернського. К.: Знання, 2009. 751с.
20. Краснюк І.В. Наслідки Арабської весни в політиці Близького Сходу. Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2016. Вип. 23(2). С. 148-154.
21. Конфліктогенність міждержавних відносин на Близькому Сході після «арабської весни». URL: <http://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/140705/137775>
22. Майбутнє НАТО як загальноєвропейського інституту безпеки. Спостерігач. URL: <http://www.ucipr.kiev.ua>

23. Політичні пріоритети розвитку Близького Сходу в контексті глобальних процесів. URL:
https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/yusef_politychni.pdf
24. Пик С. М. США – Велика Британія: «особливі відносини» / С. М. Пик. Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. К.: Знання, 2006. 284 с.
25. Причини підписання Женевської ядерної угоди з Іраном у листопаді 2013 р. URL: http://odcnp.com.ua/images/pdf/Cheban_Iran%20deal.pdf
26. Перша іракська війна США. Операція «Буря в Пустелі». URL:
<http://100top.ru/encyclopedia/>
27. Сидорук Т. Інтеграційні процеси в сучасній Європі [Текст]: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т. Сидорук. Львів: ЛА «Піраміда», 2010. 354 с.
28. Троян С.С. Арабські революції 2010-2011 років та їх наслідки. Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2012. Вип. 19: Зовнішня політика і дипломатія: досвід, моделі, традиції (до 95-ї річниці дипломатичної служби України). С. 170-176.
29. Участь Великої Британії у війні в Перській затоці та позиція НАТО (1990 – 1991 рр.). URL:
<https://drive.google.com/file/d/15-ydw2wjKNNBSDjnjg0i3aB2iunlOceJ/view>
30. Щодо сучасних тенденцій розвитку ситуації на Близькому Сході. URL:
<https://www.niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosini/schodo-suchasnikh-tendenciya-rozvitku-situacii-na-blizkomu>
31. Яковенко Н. Л. Велика Британія в міжнародних організаціях: навчальний посібник для студ. вищих навч. закладів / Н. Л. Яковенко. К: Київський ун-т, 2011. 400 с. 21. Яворська Г.М. Женевські домовленості щодо іранської ядерної

проблеми: наслідки для регіональної безпеки. / Г.М. Яворська. URL:

<http://www.niss.gov.ua/articles/1418/>

32. Harrison. UK government spent 13 times more bombing Libya than on rebuilding post war / J. Harrison // Herald Scotland. July 2015.

33. Taft W. European Security: lessons learned from the Gulf War / W. H. Taft. NATO Review. P. 16-21. URL: <https://www.nato.int/docu/review/1991/9103-2.htm>

34. The London Gazette: (Supplement). Despatch by Air Chief Marshal Sir Patrick Hine GCB ADC FRAES CBIM RAF Joint Commander of Operation Granby. August 1990. April 1991. P. 37–49.

35. VOLODINA, M. O. (2012) Spivrobitnytstvo SSHA ta Velykoyi Brytaniyi u reformuvanni NATO (90-ti roky XX st. – 2004 r.). Donetsk: Noulidzh, Donetske vydanya.

36. Adzhib sh. a Geopolitical model of the influence of the Islamic factor in the political process in the middle East. / The power. 2016. No. 11, 210 p.

37. Islander H. al-Rabia al-Arab VA al-Idar idea of Fuad. Arab. yaz. The Arab spring and the control of chaos / Ash-Shurta. 2014. No. 544, 35 p.

38. Perlmutter A. al-Askarian you-Siyasah Fi Israil. Damascus. Arab. yaz. P. 10. The military and politics in Israel.

39. Bankston, Carl L. III and Danielle Antoinette Hidalgo, eds. Immigration in U.S. History Salem Press, 2006.

40. Wolf A. Lefevre R. Tunisia: a revolution at risk. A. Wolf, R. Lefevre. URL: www.theguardian.com/commentisfree/2012/apr/18/tunisia-revolution-at-risk